

Подзолкова Тетяна

здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії (PhD)
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут", м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0096-3678>
e-mail: t.podzolкова@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2023.2-3.09>

ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНУ З БОКУ СВІДКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДИКИ ПРОФАЙЛІНГУ

Анотація. Правоохоронні органи мають важливу роль у забезпеченні правопорядку, громадської безпеки і боротьбі зі злочинністю. Під час розслідування злочинів і подолання перешкод, які можуть виникати, вони стикаються з різними викликами і завданнями. Необхідність подолання цих перешкод і протидії розслідуванню злочинів є надзвичайно актуальною і важливою для правоохоронних органів, особливо в умовах воєнного стану в Україні. Розглядаючи виклики, які стоять перед правоохоронними структурами, стаття висвітлює проблеми, пов'язані із забезпеченням ефективного розслідування злочинів. Особлива увага приділяється необхідності вдосконалення методів та технологій роботи правоохоронців, а також вирішенню питань, пов'язаних із захистом прав громадян та забезпеченням справедливості. Зазначається, що сучасна ситуація вимагає постійного вдосконалення правових механізмів та підвищення професійної підготовки кадрів у сфері правоохоронної діяльності.

Ключові слова: криміналістика, криміналістична методика, профайлінг, допит свідка, протидія, приховування злочину.

Abstract. Law enforcement agencies play a crucial role in ensuring law and order, public safety, and combating crime. During the investigation of crimes and overcoming potential obstacles, they encounter various challenges and tasks. The necessity to overcome these obstacles and resist impediments to criminal investigations is extremely relevant and important for law enforcement agencies, especially in the context of the ongoing state of war in Ukraine. Addressing the challenges faced by law enforcement structures, the article highlights issues related to ensuring effective crime investigation. Special attention is given to the need for improving methods and technologies used by law enforcement officers, as well as addressing matters related to the protection of citizens' rights and ensuring justice. It is emphasized that the current situation requires continuous enhancement of legal mechanisms and the professional training of personnel in the field of law enforcement activities.

Key words: profiling, witnesses of a crime, countermeasures, concealment of a crime.

Постановка проблеми: В умовах війни протидія розслідуванню свідками злочинів стає важливим аспектом оперативно-розшукової діяльності. Специфіка воєнного стану може створювати особливі виклики для правоохоронних органів у виявленні та розслідуванні злочинів, а також у взаємодії зі свідками.

Одним з труднощів є збір інформації в умовах війни, де звичайні рутини життя можуть бути порушені, а доступ до місць подій ускладнений. Використання профайлінгу в даному контексті може допомогти встановити зміни у поведінці осіб, які можуть намагатися ухилитися від відповідальності за свої дії.

Подолання протидії свідків також вимагає врахування психологічних аспектів, пов'язаних із

стресом та травматичними подіями війни. Свідки можуть бути під впливом тяжких умов та переживань, що впливає на їхню здатність надавати точні та послідовні показання. Профайлінг може допомогти визначити, як війна впливає на психічний стан свідків та їхню здатність надати свідчення.

Протидія розслідуванню стає все різноманітнішою, оскільки в злочинців появляються більш широкі можливості такого протистояння органам досудового розслідування. Відповідно проблема протидії розслідуванню набуває останнім часом особливої актуальності та гостроти [1].

Метою статті є розгляд та аналіз проблеми протидії розслідуванню свідками злочинів,

зокрема висвітленні викликів, які виникають для правоохоронних органів під час оперативно-розшукової діяльності в умовах війни. Стаття спрямована на розгляд використання методів профайлінгу як ефективного інструменту в подоланні протидії та покращенні якості розслідувань у цих складних умовах.

Аналіз дослідження проблеми. Дослідження проблеми подолання перешкод у процесі розслідування злочинів під час періоду незалежності України було проведено групою вчених, до якої входили О. В. Александренко, В. М. Антонов, Л. А. Аркуша, В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, І. В. Грицюк, М. В. Даньшин, Е. О. Дідоренко, В. П. Корж, В. П. Кувалдін, Н. Д. Курляк, П. Н. Лепісевич, Є. Д. Лук'янчиков, К. В. Муравйов, В. Ортинський, В. І. Попов, О. В. Пчеліна, Р. Ю. Савонюк, Р. Л. Степанюк, І. В. Тішутіна, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько, Р. М. Шехавцов, Б. В. Щур та інші дослідники.

Виклад основного матеріалу. У криміналістиці є різні підходи до розуміння протидії розслідуванню злочинів. Р. С. Белкін визначає протидію розслідуванню як протиправну діяльність осіб, зацікавлених у результаті справи. Протидія розслідуванню виражається в діях, безпосередньо спрямованих на приховування злочину (знищення або змінення слідів злочину й злочинця, різні інсценування злочинів), на ухилення від відповідальності (неявка на виклик слідчого або суду, виїзд в іншу місцевість, перехід на нелегальне становище) Г. О. Зорін вважає, що протидія – це протистояння двох і більше суб'єктів, які мають різні мотиви та цілі й обтяжені вчиненням злочином. Приховування злочинів є однією з форм протидії розслідуванню [2, 7].

На основі досвіду та опитування серед слідчих, прокурорів та представників МВС України стає очевидним, що сучасні правоохоронні органи стикаються з різними формами протидії розкриттю та розслідуванню кримінальних злочинів.

До них відносяться наступні:

- приховування злочинів;
- подання неправдивих свідчень;
- фальсифікація доказів;
- знищення матеріалів та речових доказів у кримінальних справах;
- погрози свідкам, потерпілим, слідчим, прокурорам, суддям;
- корупція серед осіб, які працюють у правоохоронних органах;
- негативне використання засобів масової інформації;
- фізичний тиск на учасників кримінального судочинства [2].

У криміналістичному аспекті приховування злочинів – це здійснення низки дій, спрямованих на те, щоб вони не були виявлені, залишалися в таємниці їх підготовка і вчинення, щоб утаїти відомості про осіб, причетних до вчинення суспільно небезпечних діянь, з метою уникнути кримінальної відповідальності. З метою приховування злочину особи, що вчинили злочин або інші особи, можуть удаватися до приховування злочинного характеру події,

предмета посягання, злочинця, способу вчинення злочину, місця і часу вчинення злочину, знарядь і засобів вчинення злочину, форми вини, мотиву і мети вчинення злочину, слідів злочину і т. ін. [3, с.358].

Існує дві форми приховування злочину: активна (дія, або людська поведінка), та пасивна (бездіяльність). Дія і бездіяльність, що складають спосіб приховування злочинів, об'єднуються загальним протиправним задумом, сутність якого – перешкодити встановленню об'єктивної істини [3].

Приховування факту злочину зі сторони свідка можливе в різних обставинах. Наприклад, у випадках, коли злочин має ганебний характер, це може свідчити про бажання свідка уникнути небажаної участі в кримінальному процесі. Також, якщо розкриття злочину загрожує кримінальною відповідальністю самому свідку, вони можуть намагатися приховати події. Деякі особи можуть відчувати бажання відновити справедливості самостійно, обходячи офіційний кримінальний процес.

Завідомо неправдиві показання свідка, якщо вони даються з метою виправдати винуватого у вчиненні злочину (ст. 384 КК України), межують з приховуванням злочину (ст. 396 КК України), тобто притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які надали завідомо неправдиві показання, в тому числі і у випадку, коли вони обмовляли себе, тим самим сприяючи приховуванню від правосуддя тих осіб, які вчинили злочин [4, с. 46].

При розслідуванні злочинів збирання інформації про особу обвинуваченого є складовим і одним із основних завдань пошуково-пізнавальної діяльності органів дізнання і слідчого, яка здійснюється в формі проведення визначених законом процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів. У цій діяльності, яка має на меті розкриття злочину і встановлення особи, котра його вчинила, використовуються різні за своїм призначенням методи і науково-технічні засоби [5, с.150] зокрема і профайлінг.

Однак суб'єктам оперативно-розшукової та слідчої діяльності доводиться стикатися з неприкритими погрозами, підкупом, шантажем свідків і потерпілих. Протидія у формі відмови від допомоги слідству, а також у вигляді надання помилкових свідчень стає настільки поширенням, що особа, що здійснює розслідування, нерідко перебуває в тупиковій ситуації. У зв'язку з цим вдосконалення прийомів слідчої практики на основі сучасних досягнень криміналістики є одним з найперспективніших напрямів подальшого розвитку теорії щодо подолання протидії під час розслідування злочинів. [6]

Криміналістично значущі дані про особу злочинця ґрунтуються на даних про особу невідомого злочинця як за залишеними ним слідами на місці події, в пам'яті свідків, так і за іншими джерелами з метою встановлення напрямів і прийомів його розшуку і затримання. Така інформація дає уявлення про загальні ознаки певної групи осіб, серед яких може бути і злочинець. Отримані відомості слід порівнювати з

наявними криміналістичними даними про особу, яка вчиняє злочини певного виду [5, с. 424].

Профайлінг може використовуватися для викриття неправдивих показань свідками злочину. Цей метод аналізує поведінку та характеристики злочинців, щоб створити профіль, який допомагає визначити особливості їхньої особистості. Застосування профайлінгу може допомогти виявити потенційно неправдиві показання свідків, оскільки профіль злочинця може не відповідати опису, наданому свідком.

Наприклад, якщо свідок надає опис злочинця, який не відповідає профілю, що був складений на основі аналізу інших злочинів, це може вказувати на неправдивість показань свідка. Крім того, профайлінг може допомогти виявити суперечливість у показаннях різних свідків, які можуть вказувати на потенційну недостовірність їхніх заяв.

Спеціаліст може використовувати аналіз невербальних жестів та міміки свідка для виявлення можливих неправдивих показань. Невербальні жести та вирази обличчя можуть надати важливу інформацію про емоційний стан та ставлення свідка до події.

В сфері слідчої практики неодноразово виникали ситуації, коли свідки, виражаючи згоду на участь у перевірці показань на місці, у ході проведення слідчої дії показували зовсім інші локації, не пов'язані з самим злочином. Це рішення має на меті послабити та порушити зібрані слідчим докази, спрямувати слідство на неправильний шлях і створити можливості для подальшої відмови від раніше наданих показань під час судового розгляду. Таким чином, розуміння мотивів, якими керується свідок, надає слідчому можливість вчасно вплинути на нього з метою зміни його невірної позиції.

Під час переказу події свідки можуть випадково виявляти невербальні ознаки стресу, які можуть свідчити про підозрілість щодо їхніх показань. Наприклад, надмірна напруга, зміни в міміці обличчя, нервові жести, відсутність покрокових деталей або протиріччя в мові тіла можуть вказувати на можливу недостовірність показань свідка, що можуть вказувати на можливі погрози або тиск зі сторони інших зацікавлених осіб. Тому профайлінг враховуючі психологічні аспекти, може допомогти виявити невербальні ознаки стресу, зміни в мовленні або інші показники, що можуть свідчити про тиск чи погрози.

Стан страху під час перевірки показань на місці може зазнавати як причетна, так і непричетна до вчинення злочину особа. Страх не тільки сковує пам'ять, а й, пригнічуючи, діє на всю психіку людини, її інтелектуальну діяльність. Він може знижувати волю, моральний самоконтроль і критичні здатності, перешкоджати правильній оцінці обстановки, робити людину доступнішою для небажаних впливів. У процесі проведення перевірки показань на місці можна здійснювати діагностику психічного стану, що, на нашу думку, є необхідним.

Під час проведення перевірки показань на місці особа, яка повторно перебуває на місці

злочинної події, зазнає психологічного впливу оточуючої обстановки. Внаслідок цього в неї може відбуватися певна зміна психічного стану у сприйнятті місць, де знаходяться докази, що її викривають [8, ст. 281].

Зміни в мовленні, тривожність, виявлення страху чи неспокою під час свідчень можуть також слугувати індикаторами стресу через війну в Україні.

Можливими індикаторами стану стресу можуть бути:

Мовлення та його характеристики: Збільшена емоційність та інтенсивність мовлення. Використання словесних конструкцій, що вказують на напругу та страх. Можлива нев'язливість у висловлюваннях, що свідчить про негативний емоційний стан.

Невербальні ознаки стресу: Зміни в міміці обличчя, наприклад, вираження страху чи тривоги. Нервові жести та рухи. Видимі ознаки напруги, наприклад, дратівливості або непокої.

Деталі викладання: Можливі пропуски або нев'язливості в розповіді, пов'язані з емоційним напруженням. Відсутність покрокових деталей через важкі спогади або втому.

Реакція на окремі теми: Інтенсивна реакція на теми, пов'язані з війною чи травматичними подіями. Можливі симптоми переживання травматичних вражень.

Профайлінг може допомогти визначити зміни в поведінці та мовленні, які свідчать про психологічний стан свідка, пояснити його реакцію на важливі теми та ідентифікувати ознаки стресу через війну.

Важливо підкреслити, що аналіз невербальних жестів та міміки свідка не є абсолютним і остаточним доказом неправдивості показань. Він слугує лише індикатором, який вимагає додаткового дослідження та перевірки інших доказів.

Висновки: У даній статті було розглянуто різні аспекти приховування злочинів, особливості неправдивих показань свідків та можливості їх виявлення за допомогою профайлінгу. Аналізуючи різні форми приховування злочинів, від активних дій до бездіяльності, виявлено, що це стратегічне намагання завадити встановленню об'єктивної істини. Великий акцент був зроблений на використанні профайлінгу як ефективного інструменту для виявлення недостовірних показань свідків, аналізуючи поведінку та характеристики злочинців.

Дослідження показало, що профайлінг може бути корисним у виявленні неспівпадінь між описами свідків та створеними профілями злочинців, виявляючи емоційні ознаки стресу та невербальні показники неправдивих показань. Зазначено важливість об'єктивного підходу до використання профайлінгу, підкреслено, що це лише один із індикаторів, який вимагає додаткового дослідження та перевірки інших доказів.

Профайлінг є ефективним інструментом для виявлення недостовірних показань свідків злочину. Цей метод глибокого аналізу поведінки та характеристик злочинців дозволяє створювати

детальний профіль, який може розкривати особливості їхньої особистості. Застосування профайлінгу стає корисним при виявленні потенційно неправдивих показань свідків, оскільки профіль злочинця може відмінюватися від опису, наданого свідком.

Для розроблення та реалізації дієвих заходів з подолання протидії розслідуванню злочинів необхідне всебічне й глибоке вивчення сучасного феномена протидії як елемента протистояння злочинності, що може бути подолане не тільки можливостями правоохоронних органів, а й держави та суспільства загалом [2].

Література

1. Пчеліна О. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та шляхи її подолання. «Молодий вчений» № 4 (31). 2016 р. с.628-632
2. Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. Науковий вісник 1/2018 Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018р. с.277-283
3. Чернецький О. К. Поняття та ознаки приховування злочину в криміналістиці. Учені записки Таврійського національного університету ім.В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». Том 23 (62). №2. 2010р. С. 356-360.
4. Мельніченко М. І. Окремі особливості кваліфікації злочинів проти порядку одержання доказів у кримінальному провадженні. Серія ПРАВО. Випуск 27. Том 3. С. 44-48.
5. Біленчук П. Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. — К.: МАУП, 2007. — 512 с.
6. Ортинський В. Засоби подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. 2018р. 10с. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/17830/3.pdf> (Дата звернення: 27.06.2023)
7. Щур Б. В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними групами: монографія. Х. : Гриф, 2005. С. 99–151.
8. Негребецький В. В. Слідчий експеримент – ефективний спосіб нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень. 19 с. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-185-5-9> (Дата звернення: 13.12.2023)